

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS/ NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS

SETSWANA PUO YA GAE (HL)

PAMPIRI YA BOBEDI (P2)

2023

MADUO: 80

NAKO: Diura di le 2½

Pampiri e, e na le ditsebe di le 28.

DITAELO LE TSHEDIMOSETSO

1. Buisa tsebe e ka kelotlhoko pele o ka simolola go araba dipotso.
2. O se ka wa leka go buisa pampiri yotlhe. Lebelela lenaneo la diteng mo tsebeng ya bone, mme o tshwae dipalo tsa dipotso tse di boditsweng mo dikwalong tse o di buisitseng monongwaga. Morago ga moo, buisa dipotso tse, mme o tlhophe dipotso tse o batlang go di araba.

3. Pampiri e, e na le DIKAROLO di le THARO:

KAROLO YA A:	Poko	(30)
KAROLO YA B:	Padi/Ditlhangwa tsa setso	(25)
KAROLO YA C:	Terama	(25)

4. Araba DIPOTSO di le TLHANO: Di le THARO mo KAROLONG YA A, e le NNGWE mo KAROLONG YA B le e le NNGWE mo KAROLONG YA C ka mokgwa o o latelang:

KAROLO YA A: POKO
MABOKO A A TLHAOTSWENG – Araba dipotso di le PEDI.
LEBOKO LE LE SA TLHAOLWANG – Araba potso e le NNGWE.

KAROLO YA B: PADI/DITLHANGWA TSA SETSO
Araba potso e le NNGWE.

KAROLO YA C: TERAMA
Araba potso e le NNGWE.

5. TLHOPHO YA DIKARABO MO KAROLONG YA B (PADI KGOTSA DITLHANGWA TSA SETSO) LE MO KAROLONG YA C (TERAMA):

Araba FELA dipotso tsa padi kgotsa ditlhangwa tsa setso le terama tse o di ithutileng.

Araba potso e le NNGWE ya TLHAMO le e le NNGWE ya DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE. Fa o araba potso ya tlhamo mo KAROLONG ya B, o tshwanetse go araba dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG ya C. Fa o arabile dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG ya B, o tshwanetse go araba potso ya tlhamo mo KAROLONG ya C.

Dirisa lenaneonetefatso go go thusa.

6. BOLEELE JWA DIKARABO

Karabo ya potso ya tlhamo ya poko e tshwanetse go nna mafoko a a ka nnang 250–300.

Dikarabo tsa dipotso tsa tlhamo tsa padi kgotsa ditlhangwa tsa setso le terama di tshwanetse go nna mafoko a a ka nnang 400–450.

Boleele jwa dikarabo tsa dipotso tse dikhutshwane bo laolwe ke maduo a a neetsweng. Dikarabo tsa batlhatlhojwa di totobale, mme di nne maleba.

7. Latela ditaelo kwa tshimologong ya KAROLO e NNGWE le e NNGWE.
8. Nomora dikarabo tsa gago ka nepagalo go ya ka thulaganyo ya dipalo tse di dirisitsweng mo pampiring ya dipotso.
9. Simolola KAROLO e NNGWE le e NNGWE mo tsebeng e NTŠHWA.
10. Tiriso ya nako e e tshikinngwang.

KAROLO YA A: Bonnye metsotso e le 40
KAROLO YA B: Bonnye metsotso e le 55
KAROLO YA C: Bonnye metsotso e le 55
11. Kwala sentle ka mokwalo o o buisegang le ka mopeleto o o kannweng ke Lekgotla la Bosetšhaba la Puo ya Setswana.

LENANEO LA DITENG

Tsebe e, e naya batlhatlhojwa tshedimosetso tebang le tlopho ya dipotso tse ba batlang go di araba kwa ntle ga go buisa pampiri yotlhe.

KAROLO YA A: POKO			
Poko e e tlaotsweng: Araba dipotso dingwe le dingwe di le PEDI.			
PALO YA POTSO	MOFUTA WA POTSO	MADUO	TSEBE
1. 'Sempe a Lešoboro'	Potso ya tlhamo	10	6
2. 'Lerebana wa Letlaleanya'	Dipotso tse dikhutshwane	10	7
3. 'Sego sa Metsi'	Dipotso tse dikhutshwane	10	8
4. 'Botsofe'	Dipotso tse dikhutshwane	10	9
LE			
Poko e e sa tlhaolwang: Batlhatlhojwa botlhe ba TSHWANETSE go araba potso e.			
5. 'Morutabana'	Dipotso tse dikhutshwane	10	10
ELA TLHOKO: Araba POTSO e le NNGWE YA TLHAMO le POTSO e le NNGWE YA TSE DIKHUTSHWANE. Fa o araba potso ya tlhamo mo KAROLONG YA B, o tshwanetse go araba dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG YA C. Mo KAROLONG YA B le mo KAROLONG YA C araba potso e le NNGWE fela.			
KAROLO YA B: PADI/DITLHANGWA TSA SETSO			
PADI: Araba potso e le NNGWE fela go tswa mo pading e o e tlhaoletsweng.			
6. <i>Leba Seipone</i>	Potso ya tlhamo	25	11
7. <i>Leba Seipone</i>	Dipotso tse dikhutshwane	25	11
8. <i>Omphile Umphi Modise</i>	Potso ya tlhamo	25	14
9. <i>Omphile Umphi Modise</i>	Dipotso tse dikhutshwane	25	14
10. <i>Masego</i>	Potso ya tlhamo	25	16
11. <i>Masego</i>	Dipotso tse dikhutshwane	25	16
12. <i>Ntlhomole Mmutlwa</i>	Potso ya tlhamo	25	18
13. <i>Ntlhomole Mmutlwa</i>	Dipotso tse dikhutshwane	25	18
KGOTSA			
DITLHANGWA TSA SETSO: Araba potso e le NNGWE fela go tswa mo ditlhangweng tsa setso tse o di tlhaoletsweng.			
14. 'Tlhologo ya morafe wa Batlhaping' LE 'Batlhaping ba kgotla ya oorraMaidi'	Potso ya tlhamo	25	20
15. 'Mmapule' LE 'Kgosi Modisakgomo Molelekwa Mabe'	Dipotso tse dikhutshwane	25	20
KAROLO YA C: TERAMA			
Araba potso e le NNGWE.			
16. <i>Matsapa di a tsaya kae?</i>	Potso ya tlhamo	25	23
17. <i>Matsapa di a tsaya kae?</i>	Dipotso tse dikhutshwane	25	23
18. <i>Ga se Lorato</i>	Potso ya tlhamo	25	26
19. <i>Ga se Lorato</i>	Dipotso tse dikhutshwane	25	26

ELA TLHOKO: Mo DIKAROLONG tsa B le C, araba potso ya TLHAMO e le NNGWE le potso e le NNGWE ya DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE. Ga o a tshwanela go araba dipotso tse PEDI tsa tlhamo kgotsa dipotso tse PEDI tse dikhutshwane.

LENANEONETEFATSO

Lebelela lenaneonetefatso go rurifatsa fa o arabile palo ya dipotso e e tlokegang.

KAROLO	PALO YA DIPOTSO	PALO YA DIPOTSO TSE DI ARABIWANG	TSHWAYA (✓)
A: Poko (Poko e e tshaotsweng)	1–4	2	
A: Poko (Poko e e sa tshaolwang)	5	1	
B: Padi/Ditlhangwa tsa Setso (Tlhamo kgotsa dipotso tse dikhutshwane)	6–15	1	
C: Terama (Tlhamo kgotsa dipotso tse dikhutshwane)	16–19	1	

ELA TLHOKO: Mo DIKAROLONG tsa B le C, netefatsa gore o arabile potso e le NNGWE ya tlhamo le e le NNGWE ya dipotso tse dikhutshwane.

KAROLO YA A: POKO**MELODI YA POKO – RM Ramogoshi**

Dipotso di tlaa bodiwa go tswa mo mabokong mangwe a le MANE a a tlhaotsweng le go tswa go le le LENGWE le le sa tlhaolwang. Batlhatlhojwa ba tshwanetse go araba dipotso DINGWE le DINGWE di le PEDI go tswa mo mabokong a a tlhaotsweng le le le sa tlhaolwang. Dipotso tsa maboko a a tlhaotsweng di tlaa tlhagelela pele, mme go latele tsa leboko le le sa tlhaolwang.

ELA TLHOKO: Araba potso e le NNGWE ya leboko le le sa tlhaolwang.

POKO E E TLHAOTSWENG

Araba dipotso di le PEDI go tswa mo go di le nne tse di boditsweng.

POTSO 1: POTSO YA TLHAMO

Buisa leboko le le latelang, mme morago o kwale tlhamo e mo go yona o bapisang se se neng se diragala mo lebokong, le se re itemogelang sona mo matshelong a rona a gompieno. Boleele jwa tlhamo e nne mafoko a a ka nnang 250–300.

SEMPE A LEŠOBORO – MOM Seboni

1   *Legougou* la lona *dimense*,
 2   E rile go twe *gou-gou* ka tshoga,
 3   Pelo ya tshoga ya ntika morago
 4   Ke itlhoma lo raya nna ka nosi,
 5   Ntekwane lo re raya, le lona lo itheye
 6   Lo bo lo reye le banyana ba *dimense*,
 7   Ramapotwana o potapota *gaisi*,
 8   O tlhola a tikela mo *gaising*,
 9   Lekobakoba la goora Lešoboro,
 10   Sempe, e kete go bolawa noga,
 11   E bile e kete go bolawa molelemedi,
 12   Le mefinyana ya dilepe e a wa.
 13   Go buile Mmaselemela a re,
 14   'Nnaare Sempe wa ka, o bolawa ke eng?'
 15   A re, 'Mma, ke bolawa ke ditšhentšha banna',
 16   Nna ke bolawa ke kgomo ya pereko'.
 17   Mogolokwane wa lela, wa lela phetelela,
 18   Kwa lwapeng lwa ga Mmaselemela;
 19   A bona Sempe a tla a e kgweetsa,
 20   A re, 'Ngwanaka mme ntlha o humile thata?'
 21   A itumelela go tla a thibile moroba.
 22   Ngwale boela yoo o mmokile,
 23   O boka o sa itse ina la gagwe,
 24   Ina la gagwe ke matsodimatsoke.
 25

[10]

POTSO 2: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

Buisa nopollo e e latelang, mme o arabe dipotso.

LEREBANA WA LETLALEANYA – FS Khunou

1 Bulang ditsebe ke bula letlole,
2 Ke batla go duma sekgwanyape,
3 Ke batla go duma jaaka pula ya dikgadima,
4 Ke rata go ikotla mafatlha gompieno,
5 Ke batla go lela sekgatla.

6 Nna ke emetswe ke batho ka dinao,
7 Ba mpolelela dilo di gana go fela,
8 Ba re lapeng la bona ga ke batlege,
9 Ka ke sa nkgane madi le bona,
10 Ke a kobiwa ga twe ke lebe gaetsho.

11 Bomalome nthuseng ke a kopa,
12 Leso la ga mme le mpaketse mathata,
13 Le ntoseditse diletseng,
14 Le nkgotseditse molelogadi,
15 Ga ke sa tlhole ke fitlhelwa sepe.

16 Ke anegelwa fela puophaa,
17 Bokgaitساديا monyalamme ba a nkila,
18 Ba re gaetsho ga se mono Kgatleng,
19 Ke kwa Botswana kwa Kgalagadi,
20 Ba mpitsa ka maina a ditšhaba disele.

21 Fa nka sutlhasutlha ka inaya naga,
22 A ke tlaa bo ke opile kgomo lonaka?
23 Nna e rile fa mme a tsamaya a nthaya a re,
24 Ke mothusi ke tlaa sala ke disa bonnake,
25 Ruri bogolo ke tlaa mpe ke swele dikano.

- 2.1 Ke kgankgolo efe e mmoki a e toutang mo lebokong le? (2)
- 2.2 Goreng mmoki a dirisitse sekapuo sa kaediso mo go mola 6? (2)
- 2.3 Tlhalosa bokao jwa mela 18 le 19 jaaka e dirisitswe mo lebokong. (2)
- 2.4 Faa ponagalo ya poko e e tlhagelelang mo moleng 21 le mosola wa yona. (2)
- 2.5 Leboko le, le nnile le thotloetso efe mo go wena? (2)

[10]

POTSO 3: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

Buisa nopolo e e latelang, mme o arabe dipotso.

SEGO SA METSI – G Setlalekgosi

- 1 Goroga tlhe sentle monyana wa me
- 2 Bomma tlhe lo se mo gase thata
- 3 Lekanyetsa 'nawa tsa lona lo a mmolaya
- 4 O remele kgakajana ka mogoma oo mma
- 5 Rra tlhe selepe sa gago se ratile go mo rema.

- 6 Nkele, ke go diladiletse ntlwana ke eo
- 7 Fa o ka tsoga pele ga me mma ke go kaele
- 8 Lefeelo le ka fa pulelong ya setswalo sa sesoa
- 9 Dipitsa le gotlhe di nna kwa motsheo
- 10 E ne e re o tlhaetse o tsenya tlhogo moriting
- 11 O se tshabe go ikuela ke mmaago ngwanaka.

- 12 Heela mosetsanyana ke wena o semenya!
- 13 Setete ke wena; e keteng o minnwe ka nko
- 14 Legololegwana! ka motwane e kete wa eng
- 15 Kgotsa ke ka re wa phatsa ya moselesele!
- 16 Mo ke ga me mma ga se ga mmaago.

- 17 Ke utlwile go twe Ntshadi o seketletsa dikeledi
- 18 O mmita Nkele boo o raya go ela lemina
- 19 Ke lwa bofelo letsatsi le go bonega marago
- 20 Ke se tlhole ke bona sepe se le makgome
- 21 Wena wa re ke jaaka o kwaletse ngwanake ke sa itse
- 22 Ditsagana ga ke di batle ke batla sego sa metsi mma.

- 3.1 Ke kgankgolo efe e mmoki a e toutang mo lebokong le? (2)
  - 3.2 Tlhalosa bokao jwa mola 6 jaaka o dirisitswe mo lebokong. (2)
  - 3.3 Faa ponagalo ya poko e e tlhagelelang mo moleng 16 le mosola wa yona. (2)
  - 3.4 Goreng mmoki a dirisitse sekapuo sa tshotlo mo moleng 14? (2)
  - 3.5 Leboko le, le nnile le thotloetso efe mo go wena? (2)
- [10]**

POTSO 4: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

Buisa nopolo e e latelang, mme o arabe dipotso.

BOTSOFE – LD Raditladi

- 1 Ditikanyi tsa koko la banna,
- 2 Thaka tsa morwakgosikgolo re ile,
- 3 Re dirile mašelang fela re tšhipile,
- 4 Re le bontšhe nkoo re le batubanyana.
- 5 Nkile ra nna bakgaodisi ba mekgosana.
- 6 Bakgaodi ba mekgosi ba re tsholele.
- 7 Re tsholelwa fa motho re mo tihabile,
- 8 Ntwa e utlwalelwa ka matshwelelenyana
- 9 Re bannana bagolo, re ole sebarong,
- 10 Fa re tsoga jaanong re kuakua mekgosi,
- 11 Thobane kima re di lese mabogong,
- 12 Mangole a rona a setse a ipaa bosisi
- 13 Meriri ya rona mesweu mo ditlhogong,
- 14 E mesweunyana jaaka bosweu jwa mašwi.

- 4.1 Ke kgankgolo efe e mmoki a e toutang mo lebokong le? (2)
  - 4.2 Faa ponagalo ya poko e e tlhagelelang mo moleng 1 le mosola wa yona. (2)
  - 4.3 Tlhalosa bokao jwa mola 10 jaaka o dirisitswe mo lebokong. (2)
  - 4.4 Goreng mmoki a dirisitse sekapuo sa tshwantshanyo mo moleng 14? (2)
  - 4.5 Leboko le, le nnile le thotloetso efe mo go wena? (2)
- [10]**

POKO E E SA TLHAOLWANG**POTSO 5: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE**

Buisa nopollo e e latelang, mme o arabe dipotso.

MORUTABANA – SS MOKUA

- 1 Lesedi la setšhaba ema ka dinao
- 2 Tlhaba mogoma o ntshe makote,
- 3 Tshimo e lengwa go butswa matlho,
- 4 'Panka ga e batlwe tshimong.

- 5 Maloba fale ke sa le ngwanyana,
- 6 Maloba fale ke sa bula matlho,
- 7 Morutabana e ne e le motlotlegi.
- 8 Tlhompho a e neelwa ka tsoo-pedi.

- 9 E ne e re a feta mmileng,
- 10 Banyana ba tshabele mokgorong.
- 11 E ne e re a jele nala,
- 12 'Nyana e itshube tlase ga dilao.

- 13 Kgetse ya tsie e a tshwaraganelwa,
- 14 Motsadi mmogo le morutabana,
- 15 Ba thusane go suga kgetse,
- 16 Boitumelo bo tlhoke selekanyo.

- 17 Tlhompho e ile kae?
- 18 E wetse mosimeng motlhaela-thupa,
- 19 Mosima o o sa tsenweng ke motho,
- 20 O tsenwa ke motho a kgotshe botshelo.

- 21 Gompiano di fetogile,
- 22 Ngwanyana a emise seatla,
- 23 A itseele molao diatleng
- 24 Morutabana bula matlho le ditsebe.

- 5.1 Leboko le, le bua ka ga eng? (2)
- 5.2 Nopola ponagalo ya poko e e tlhagelelang mo temaneng ya bobedi, o bo o bolele gore ke efe. (2)
- 5.3 Bolela gore ke sekapuo sefe se se tlhagelelang mo go mola 12, o bo o neele mosola wa sona. (2)
- 5.4 Faa tlhaloso ya 'boitumelo bo tlhoke selekanyo' jaaka bo dirisitswe mo go mola 16. (2)
- 5.5 O ithutile eng go tswa mo lebokong le? (2)

[10]**PALOGOTLHE YA KAROLO YA A: 30**

KAROLO YA B: PADI/DITLHANGWA TSA SETSO

Ditshwaelo ka kakaretso:

- Go boditswe potso ya TLHAMO le DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE go tswa mo pading kgotsa ditlhaweng tsa setso tse di tlhatsweng monongwaga.
- Batlhatlhojwa ba tshwanetse go araba potso e le NNGWE go tswa mo pading kgotsa ditlhaweng tsa setso tse ba di ithutileng.
- Fa motlhatlhojwa a ithophetse go araba potso ya tlhamo mo KAROLONG YA B, o tshwanetse go araba dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG YA C.
- Fa motlhatlhojwa a ithophetse go araba dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG YA B, o tshwanetse go araba potso ya tlhamo mo KAROLONG YA C.

PADI

Araba potso e le NNGWE go tswa mo pading e o e buisitseng.

POTSO 6: POTSO YA TLHAMO**LEBA SEIPONE – Kabelo Kgatea**

Go tlhoka go utlwana ga malapa, ditsala, bakapelo, badiramogo le setšhaba, go tlhola mathata. Tshegetsa tlhagiso e ka go kwala tlhamo ya mafoko a a ka nnang 400–450 o ikaegile ka ditiragalo tsa padi ya *Leba Seipone*.

[25]**POTSO 7: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE****LEBA SEIPONE – Kabelo Kgatea**

Buisa nopo e e latelang, mme o arabe dipotso.

NOPOLO A

'Mosadi yole o molato, fela wena o nnile molemo mo go wena gonne e le motsadi wa gago.' Ga sala go le gonnye fela gore pelo ya ga Motswagauteng e eme. A thubega ka selelo jaaka mosadimogolo ljelele a mo rutile.

E rile fa a sena go thuba pelo, ba mo fa tšhono ya go itshwaraganya le mosadimogolo *Kobbie* ka mogala. Mosadimogolo a wela makgwafo. A itsise moeka fa kgetse e buseditse morago. A kopa gore moeka a fe mapodisi mogala gore a bue le bona. Potso ya ntlha a batla go itse gore ba busa leng ngwana wa gagwe. Monna wa molao a bua fa go tlaa tsaya sebaka, ka go sa ntse go dirwa dipatlisiso tse dingwe go netefatsa fa lekoko la ga Mokwepa le leletswe ke ditshipi lotlhe.

5

Mosadimogolo a ba kopa gore ba mo tlhokomelele mosimane wa gagwe. A ba tshepisa fa a tlaa lwela gore a boe sekelelong. Motswagauteng a ba itsise fa go le lepodisi kwa Foreiborogo le a le boneng kwa polaseng ya ga Mokwepa. Puso ya sireletsa Motswagauteng jaaka mongwe wa dipaki tse dikgolo tsa yona, go fitlha lekoko la ga Mokwepa le tshwarwa lotlhe.

10

Motswagauteng a itumelela go bona *Kornei* a le teng ka bogolwane, mo letsatsing la tshoko, a na le mosadimogolo Mmasepanapodi. A lemoga fa ngwana wa ga mmaago e le mosidi wa pitsa, le fa tota e le nnete lesika le sa kgaoge jaaka ljelele a mo rutile.

15

- 7.1 Motswagauteng le *Janie* ba amana jang? (1)
- 7.2 Ke sephiri sefe se se tlhagisitsweng ke mapodisi a a mo temaneng, se se dirileng gore Motswagauteng a thubege ka selelo? (1)
- 7.3 Mmuisano o o mo temaneng e, o diragalela kwa kae? (1)
- 7.4 Tlhagisa dintlha di le PEDI tse *Kobbie* a di buileng le mapodisi mo tlhaeletsanong ya gagwe ya mogala go ya ka temana. (2)
- 7.5 Lebaka le le tlhodileng mmuisano o o mo temaneng e ke lefe? (2)
- 7.6 Thuto ya ga mosadimogolo ljelele ya gore batho ba ba ipolayang ga ba tsene ka kgoro ya legodimo e ntse le seabe sefe mo tswetsong ya ditiragalo? (2)
- 7.7 Go ya ka wena, a o bona go ne go siame gore bašwa ba bathobantsho ba sekolo se segolo sa Foreiborogo ba tshube ntlo ya ga morutabana Dineo Peo? Tshegetsisa karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 7.8 Ke tshedimose tso efe e mapodisi kwa seteišeneng, a neng a e batla go tswa mo go Motswagauteng? (1)

LE

Buisa nopolole e e latelang, mme o arabe dipotso.

NOPOLO B

Motswagauteng a ema mo mokolokong wa mophato wa borobongwe. Ga tswa monna yo o katogileng monyo mo kantorong ya mogokgo. Bana botlhe ba sisibala fa ba mmona. A apere sutu e tala, hempe e tshweu le setlhako se sentsho. Moriri o pomilwe bontle thata. Monna yo moleele a amogela barutwana botlhe ba bašwa le go ba ikitsise. A ba tlhalosetsa fa e le ena mogokgo, leina a re ke *Robson*. Sejatlhapi sa gagwe se tswa ka dinko ke a go bolelela. 5

A kopa morutabana Peo go rapela. Ya nna gona go iwang ka magoro. E rile fa Motswagauteng a feta fa mosimaneng yo o yang go tsena nae mo phaposing e le nngwe, mosimane wa teng a mo kgoromeletsa mo go *Sarkie*. Ba wa ba sala ba tlhatlagane. Mesesenyana ya ga *Sarkie* ya ya kwa tlhogong. A sala ka pitimaotwana fela kwa tlase. 10

Ditsala tsa mosimane yo o kgoromeditseng Motswagauteng tsa gana go bona tiragalo eo. Ba nesetsa Motswagauteng sefako sa mabole. Mpuru a farelwa. Setlhopha sa basimane ba bantsho sa tla se galefile. Ga jewa lebole go utlwala.

'Koot! Teu! Tlang kwano basimane ke lona, ntshaleng morago.' A bua jalo a leba kwa kantorong ya gagwe morwa *Robson*. A kgongwa ke diaparo tse a di apereng fela. *Koot* a kgalema mathaka a gagwe; Teu le ena a kgalemela ba gaabo. Bobedi jo, jwa tlhomagana jwa latela mogokgo. Morutabana Peu ena a tshwaragana le namane e tona ya tiro ya go gomotsa *Sarkie*. *Sarkie* wa teng a ikgopola le go tswa ka legora la sekolo. 15 20

- 7.9 Tlhagisa dintlha di le THARO tse di bontshang seemo sa ga *Sarkie* fa a fetsa go wa. (3)
- 7.10 O ithutile eng go tswa mo go moanelwa Motswagauteng? (2)
- 7.11 Seabe sa ga *Kobbie* mo botshelong jwa ga Motswagauteng ke sefe? (2)
- 7.12 Tlhagisa ntlha e le NNGWE ka semelo sa ga *Sarkie* o bo o se tshegetse. (2)
- 7.13 A go siame gore rraagwe *Sarkie* a rotloetse sekolo gore baithuti ba bantsho ba boele kwa lekeišeneng kwa Huhudi? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 7.14 Fa o ne o le Gokatweng mme o bona gore botshelo jwa ngwana wa gago yo o nang le metsotso e le mmalwa o mo itse bo mo kotsing, o ne o ka dira eng? (2)
- [25]**

POTSO 8: POTSO YA TLHAMO**OMPFILE UMPHI MODISE –DPS Monyaise**

Go tlhoka go utlwana ga malapa, ditsala, bakapelo, badiramмого le setšhaba, go tlhola mathata. Tshegetsa tlhagiso e ka go kwala tlhamo ya mafoko a a ka nnang 400–450 o ikaegile ka ditiragalo tsa padi ya *Omphile Umphi Modise*.

[25]**POTSO 9: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE****OMPFILE UMPHI MODISE – DPS Monyaise**

Buisa nopolo e e latelang, mme o arabe dipotso.

NOPOLO C

Kgotla la baitiredi e ne e le borakanelo jwa baitseanape ba motsemogolo wa Gouteng, kgang ya bona e kgolo e le thuto le bokapi mo botshelong jwa morafe; tirokgolo ya bona e le go gasa sedi la bokapi jwa moseja, kwa ntle ga go latlha setso.

Ya re go le tsatsi lengwe ba etelwa ke segagapa sa monna ka dinao, a tswa Lakasanta, Malebo. E re a bua a ba a rage ka tlhako, e kete loleme ga lo buele ka bonako jaaka a batla; ke sa re sepe ka ditete. Ba tšhotlha mekgothi ya dipeipi sebaka se seleele, Malebo a ise a re 'Se fele pelo, mokaulengwe, re ya kgakala. Bagologolo ba re poo ga di nne pedi mo sakeng.' A tlhatlhelela peipi a iketlile. Ya re a se na go e gotetsa, a tswelela pele. 'Di a tle di tlhorisane. Mme mono re bona makapi a mabedi a tsamaya a bapane. Ga a lekane. Go siame. Jo bo kwa tlase bo a gola, bo a ata, bo a nama; mme fa jo bo kwa godimo bo sa ntse bo gola, go siame. Motlha bo tlhologang go abela jo bo kwa tlase maungo a maduo a jone, lo itise.'

Ga botsa Keoletile 'Gonne?'

'Gonne Bokapi bo a gola, bo a tsofala, bo a nyelela.'

'Re itisa mo go eng?'

Malebo a tshega, gonne mongwe le mongwe o ne a mmotsa potso e, ka mafoko a ga Keoletile, e bile e kete bana ba sekolo ba bala polelo e kwadilwe mo letlapeng.

9.1	Malebo e ne e le moagi wa kwa kae?	(1)
9.2	Tirokgolo ya kgotla ya Baitiredi e ne e le efe?	(1)
9.3	Malebo le Keoletile ba amana jang?	(1)
9.4	Naya dintlha di le PEDI tse di bontshang gore Malebo o ne a na le bothata fa a bua.	(2)
9.5	Lebaka le le tlhodileng mmuisano o o mo temaneng e ke lefe?	(2)
9.6	Tiragalo ya kwa foleteng ya ga Thandi e nnile le seabe sefe mo thankgololong ya ditiragalo?	(2)
9.7	Go ya ka wena, a o bona go ne go siame gore Madolo a gagamaletse basimane molao kwa sekolong? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka.	(2)
9.8	O ithutile eng go tswa mo go monnamogolo Ofentse?	(2)

LE

NOPOLO D

Ya re tsatsi lengwe ba tswa Tshiping a bona mosimanyana a ka nna 'ngwaga di le supa a tshameka ka kolotsana mo mmileng, a se ka a itse gore o ka itshoka jang.

'Rra, a re ye Olanti ka Tshipi e e tlang.'

'Mma?'

A se ka a araba; a tshaba go itshwarisa ka mafega. Ba tsamaya ba didimetse e bile e kete mafoko ale a fedile. Fa ba ya ba lebile legae MmaMosidi a tshoganyetsa mogatse ka go re 'Ke utlwa go twe go na le bana ba bantlenyana kwa Ikageleng. A ga re ithuele mongwe wa bona?'

'Ao, mma, a motho o tle a ruiwe?'

'Ke ne ke ka re, re mo ikgodisetse.'

'Modimo o re file Mosidi. Re sa belaela eng?'

'Ga ke belaele.'

'Ke raya gone. E tlaa ba e le go leka Modimo tumelo.' A nyenya. A ithaya a re o konoletse mafoko. A gakgamala go utlwa mogatse a re:

'Rramasedi o itumelela go bona bana ba tsewa tsia ka go lekana. Ga twe go tshego ba ba pelonomi, gonne bogosi jwa legodimo ke jwa bona. A ke bopelonomi go godisetsa bana ba masea mo matlong a kokelo?'

RraMosidi a mo šeba ka lorato, kutlwelobotlhoko le bopelonomi.

'Nnyaya, mokapelo ... Go siame, re tlaa ya ka Matlhatso a beke e e tlang.'

MmaMosidi a se ka a itse gore o ka leboga mogatse jang. A mo tshwara ka seatla, ba tsamaya jaaka bakapelo e le gone ba ikutlwisang tswine ya lorato. Ka Matlhatso ka nako ya 10 mosong, kakapolodi ya dinaga, selemela dithota, thaladi ya mafatshe, ya itatlhela Olanti.

- 9.9 Ke eng se se tlotlheleditseng MmaMosidi go ipeta sebete go kopa RraMosidi go ya go ipatlela mosimanyana kwa Olanti? (1)
- 9.10 Ntsha dintlha di le THARO go tswa mo temaneng tse di bontshang fa RraMosidi a ne a kgathalela MmaMosidi. (3)
- 9.11 Seabe sa ga monnamogolo Ofentse mo botshelong jwa ga Modise ke sefe? (2)
- 9.12 Tlhagisa ntlha e le NNGWE ka semelo sa ga Thandi o bo o se tshegetse. (2)
- 9.13 A go ne go siame gore mosadimogolo MmaSebolai a tseise Motlalepule tsela go isa ngwana kwa kgodisetsong? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 9.14 Fa o ne o le RraMosidi mme o bona gore mosadi wa gago o a tlotlhorega letsatsi le letsatsi, o ne o ka dira eng? (2)

[25]

POTSO 10: POTSO YA TLHAMO**MASEGO – G Mokae**

Go tlhoka go utlwana ga malapa, ditsala, bakapelo, badiramongo le setšhaba, go tlhola mathata. Tshegetsisa tlhagiso e ka go kwala tlhamo ya mafoko a a ka nnang 400–450 o ikaegile ka ditiragalo tsa padi ya *Masego*.

[25]**POTSO 11: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE****MASEGO – G Mokae**

Buisa nopollo e e latelang, mme o arabe dipotso.

NOPOLO E

'Ke simolotse go tsaya karolo le go fatlhoga mo dipolotiking ke sa le mošwa. E le ruri mmala wa kgakana o tswa kgakeng ...'

Batsadi ba me ka bobedi ba na le kgatlhegelo e kgolo mo ntweng ya go lwela kgololosego ya Bantsho, mme ka bobedi, ba bone boteng ba kgolegelo gantsi pele ba ka ya badimong. Ke ka foo ke simolotseng go itsane le *Sol Lazar*, yo o neng e le moemedi wa batho ba ba latofaletswang go tlola melao e mentsi ya kgatelelo mo nageng e, gape e le leloko la mokgatlho wa makomonisi. Tota ke ena yo o nthotloeditseng go tswela pele ka go kwala, a nkema nokeng ka dithuso di le dintsi pele a ka latlha tiro ka ntlha ya go ilelwa ...

5

'E seng ka ntlha ya bogolo? Ba ntheile ba re ke ka ntlha ya bogolo fa ke simolola go ba direla,' Masego a botsa.

10

Vusi a tshega.

'Gongwe ba ne ba sa batle go go gogela mo moleteng o ba wetseng mo go ona,' a mo akanyetsa.

'Motho ga a itsiwe e se naga e le ruri. A ke gore ke dutse le bona dingwaga di le thataro ke sa itse tsotlhe tse. Ke ka ntlha eo ba leng dipelo dintle jaana go badiredi ba bona; ke ka ntlha ya tumelo ya bona mo ntweng kgatlhanong le kgatelelo ...'

15

'O bua nnete,' *Vusi* a dumelana le ena. 'Mme o se ke wa nyatsa *Cathy* le ena. Ke mosadi yo o tlhaga.

11.1	<i>Cathy</i> le <i>Sol</i> ba amana jang?	(1)
11.2	Ke sephiri sefe se ba ga <i>Lazar</i> ba se fitlhetseng Masego ka go tlogela tiro ga ga <i>Sol</i> ?	(1)
11.3	Mmuisano o o mo temaneng e, o diragalela kwa kae?	(1)
11.4	Tlhagisa dintlha di le PEDI tse <i>Vusi</i> a reng <i>Sol</i> o mo diretse tsona.	(2)
11.5	Lebaka le le tlhodileng mmuisano o o mo temaneng e ke lefe?	(2)
11.6	Lelapa la ga ba ga <i>Lazar</i> le nnile le seabe sefe mo tswelatsong ya ditiragalo?	(2)

- 11.7 Go ya ka wena, a se Masego a se dirileng sa go se lemolele mpa morago ga go ima ngwana wa petelelo se siame? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 11.8 O ithutile eng go tswa mo go moanelwa Kgabo Motsepe? (2)

LE

NOPOLO F

'Se ferekane mogopolo, ngwanaka,' Goabaone a gomotsa morwadie. Kgwedi ya boraro morago ga go bolokwa ga molekane wa gagwe. Masego o ne a sa ntse a lelela go bo a timilwe tšhono ya go dira jaaka batlholagadi ba bangwe, go boloka molekane wa gagwe, ka go mo roulela ka diaparo tse dintsho.

A 'timilwe' go ya ka tlhaloso ya lefoko leo e e namileng ka, le fa e ne e le ena yo o ithaopileng go se boloke *Vusi* jaaka motlholagadi wa gagwe, a ne a sa newa tsela e nngwe e e botoka. 5

Fa tlhogo ya lelapa e tlhokafala, bolao joo a neng a bo tlhakanela le mosadi wa gagwe bo ntshiwa mo phaposing ya borobalo, mme materase a bewa fa fatshe gona.

Ka setso, motlholagadi o dula le go robala gona mo matereseng, le go amogela balosika, ditsala, baagisanyi le batho ba bangwe ba ba tlišang matshediso a le teng foo mo materesang, go fitlhela molekane wa gagwe a bolokwa. 10

'Go dula mo materaseng, ka jalo, ke tsela nngwe ya tse dintsi ya motlholagadi go tlotla monna wa gagwe yo a mo tlogetseng.'

Ditshwanelo tsotlhe tsa setso tsa motlholagadi, Masego o ne a ikaeletse go di diragatsa ka pelo e tshweu go supa botebo jwa lerato la gagwe go *Vusi*, fa a ne a sa sitiswa ke maemo a a seng ka fa tlase ga taolo ya gagwe. 15

- 11.9 Tlhagisa dintlha di le THARO tse di utlwisitseng Masego botlhoko ka loso lwa ga *Vusi*. (3)
- 11.10 Ke eng se se neng se dira gore Masego a batle go boloka monna wa gagwe? (1)
- 11.11 Seabe sa ga MmaSontaga mo botshelong jwa ga Masego ke sefe? (2)
- 11.12 Tlhagisa ntlha e le NNGWE ka semelo sa ga *Nomhle* o bo o se tshegetse. (2)
- 11.13 A go siame gore *Nomhle* a ganetse *Vusi* go bona bana ba gagwe? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka. (Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 11.14 Fa o ne o le Ntsime mme o lemoga gore Sello ke ngwana wa gago yo o sa mo direlang sepe mo botshelong, o ne o ka dira eng? (2)

[25]

POTSO 12: POTSO YA TLHAMO**NTLHOMOLE MMUTLWA – OM Lobelo**

Go tlhoka go utlwana ga malapa, ditsala, bakapelo, badirammogo le setšhaba, go tlhola mathata. Tshegetsatsa tlhagiso e ka go kwala tlhamo ya mafoko a a ka nnang 400 – 450 o ikaegile ka ditiragalo tsa padi ya *Ntlhomole Mmutlwa*.

[25]**POTSO 13: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE****NTLHOMOLE MMUTLWA – OM Lobelo****NOPOLO G**

Mmathapelo o ne a bo a sedimogelwa, ka a utlwile nnete yotlhe go tswa moding wa yona. 'Ao Palesa, ke ntse ke sa itse fa wena le Matsetseleko lo le baratani ba nnete jaana. O se tshwenyegile tsala, Matsetseleko o tlaa boela gae. Matsetseleko ke monna, o na le tlhologanyo, e bile o botlhale ka tlhologo, o lebega a ithutile matlhakore otlhe a botshelo,' Mmathapelo o ne a gomotsa Palesa jalo ka maikutlo a a edileng, go bonala sentle fa a ne a rata kgolagano eo ya ga Palesa le Matsetseleko.

5

Botsala jwa ga Palesa le Mmathapelo, bo ne jwa kitlana thata jalo morago ga go nyelela ga ga Matsetseleko. Ba ne ba tlhola ba tšhotlha kgang eo motshegare otlhe, ba sa lemoge fa letsatsi le setse le ya le lebile kgala ya bophirima, gore nako e setse e ile, le baithuti botlhe ba setse ba phatlaletse. Ba ile ba nanoga foo ba neng ba ntse gona ba leba gae, Ba ne ba ntse jalo, motho a ka nagana gore ba tshwaragane le namane e tona ya tiro ya sekolo, e tswa ba ne ba tshwaragane le kgang ya marato.

10

Mmathapelo le Palesa e ne e le basetsana ba bantle thata ka tlhago. Seo ke sona se se neng se belaetsa ba bantsi, gore ba kgethile go nna mmogo kwa phaposiborutelong ya bona ka ba ne ba itemogile fa ba ne ba le bantle ka go tshwana. E ne e le basetsana ba ba neng ba goletse godimo mmogo, ba katogile monyo. Meriri ya bona e ne e le mekhutshwane mmogo, e tshwanela ditlhogo tsa bona.

15

- 13.1 Mmathapelo le Palesa ba amana jang? (1)
- 13.2 Sephiri se Palesa a ntseng a se hupetse Mmathapelo ke sefe? (1)
- 13.3 Mmuisano o o mo temaneng e, o diragalela kwa kae? (1)
- 13.4 Tlhagisa dintlha di le PEDI tsa tshobotsi tse di tshwanang magareng ga Mmathapelo le Palesa. (2)
- 13.5 Lebaka le le tlhodileng mmuisano o o mo temaneng e ke lefe? (2)
- 13.6 Kopano ya ga Matsetseleko le Palesa kwa dikgaisanong tsa mmino tsa kwa Dikhudung e nnile le seabe sefe mo tswelatsong ya ditiragalo? (2)
- 13.7 Go ya ka wena, a o bona se se neng se dirwa ke Palesa sa go fetoga semelo morago ga go ngwega ga ga Matseleko se siame? Tshegetsatsa karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 13.8 O ithutile eng go tswa mo go moanelwa *Bra Boots*? (2)

Buisa nopolo e e latelang, mme o arabe dipotso.

NOPOLO H

Bra Boots o ne a tlhagelela kwa mojakong o o kwa morago wa kgotlatshekelo a patilwe ke Matsetseleko. 'Monna Matsetseleko, a se e nne bokhutlo. Ke batlile go bolawa ke batho ka ntlha ya go batlana le wena.' *Bra Boots* o ne a bua jalo a bontsha fa a wetse maikutlo tota, loeto la go batlana le Matsetseleko le weditswe. Matsetseleko o ne a tsamaya a tsentse tlhogo fela, a bonala fa a tsene tsheko e kgolo le pelo ya gagwe. Ba ne ba ya jalo go fitlha ba kopana le ba bangwe botlhe fela, dikeledi tsa boitumelo tsa kopana le tsa kutlobothoko le letlhologelelo. 5

E ne ya re morago ga tseo tsotlhe, ga tsenwa mo dijanageng ga iwa kwa ga Segonyamatlho go iketla gone ka dijo tsa motshegare le dino tsa mefutafuta. Matsetseleko e ne ya re fela fa a fologa sejanaga, a gogela mmaagwe kwa thoko. Ba ne ba nna sebaka se seleele kwa ntle, kwa tshingwaneng ya maungo ya ga Segonyamatlho ba tsere dikgang. 10

Mmaagwe o ne a mo tseela dikgang tsotlhe tsa kwa gae le loso lwa ga rraagwe. O ne a di tsholola sesadi. Ka nako eo, Palesa o ne a ba lebeletse a ntse fale. E rile go bona moeka a bokolela jaaka podi e tshwerwe ke sengaparile mo letseleng, a nanoga fa a neng a ntse gona. A taboga ka kopi a mo isetsa metsi. Palesa o ne a fela pelo gore Matsetseleko o fetsa leng go bua le mmaagwe, ka le ena a ne a batla nako le Matsetseleko. O ne a mo tlhologeletswe go utlwala. 15

- 13.9 Tlhagisa dintlha di le THARO tse di bakileng gore Matsetseleko a tsholole dikeledi. (3)
- 13.10 Matsetseleko le mmaagwe ba ne ba tsere dikgang ka ga eng? (1)
- 13.11 Seabe sa ga Morongwa mo botshelong jwa ga Segonyamatlho ke sefe? (2)
- 13.12 Tlhagisa ntlha e le NNGWE ka semelo sa ga Kgosi Kgololo o bo o se tshegetse. (2)
- 13.13 A go siame gore Sebogodi Tlhapedi a batlane le Matsetseleko dingwaga di le dintsi jaana e tswe go na le dikgetsi tsa magodu tse dintsi tse a neng a ka di sala morago? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 13.14 Fa o ne o le Masedi mogatsa kgosi, mme ngwana wa gago a ratana le Matsetseleko yo e leng motlhanka, o ne o tlaa dira eng? (2)

[25]

KGOTSA

DITLHANGWA TSA SETSO

Ditshwaelo ka kakaretso:

- Go boditswe potso ya TLHAMO le DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE go tswa mo ditlhangweng tsa setso tse di tlaotsweng monongwaga.
- Batlhatlhojwa ba tshwanetse go araba potso e le NNGWE go tswa mo ditlhangweng tsa setso tse ba di ithutileng.
- Fa batlhatlhojwa ba itlhophetse go araba potso ya tlhamo mo KAROLONG YA B, ba tshwanetse go araba dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG YA C.
- Fa batlhatlhojwa ba itlhophetse go araba dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG YA B, ba tshwanetse go araba potso ya tlhamo mo KAROLONG YA C.

POTSO 14: POTSO YA TLHAMO**DITLHANGWA TSA SETSO – GS Leeuw le ba bangwe**

Buisa ditlhangwa tse di latelang ka kelotlhoko, mme o kwale tlhamo ka ga tsona.

- 'Tlholego ya morafe wa Batlhaping' – CLS Thobega
- 'Batlhaping ba kgotla ya oorraMaidi' – PC Mooa

Le fa Batlhaping boobabedi e ne e le diyathoteng di bapile, ba ne ba na le mo ba farologanang gona. Kwala tlhamo ya mafoko a a ka nnang 400–450 e mo go yona o tlhagisang dipharologano tse, go tswa mo ditlhangweng tse pedi tse.

[25]**POTSO 15: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE****DITLHANGWA TSA SETSO – GS Leeuw le ba bangwe**

Buisa nopo e e latelang, mme o arabe dipotso.

NAANE: 'MMAPULE' – BP Lekome**NOPOLO I**

Ka letsatsi lengwe Mmapule o ne a bona mesese ya ditlobelelo e mešwa e tsena kwa ntlong ya gaabo. Mmapule ga a ka a itena go botsa gore wa gagwe o kae gonne o ne a itse gore ena ga a rekelwa sepe. Bana ba ga mmaagwe Mmapule yo e seng wa madi ba ne ba ya moletlong kwa kgosing gonne morwa kgosi a ne a tshwanetse go itlhophela mosadi go tswa mo makgarebeng.

5

Mmaagwe Mmapule yo e seng wa madi o ne a raya Mmapule a re: 'Wena o tlaa sala o tlhatswa dijana, o phepatatse ntlo, mme pele ga moo, o tshwanetse go thusa bana ba me gore ba nne bantle.'

Fa ba fetsa go tsamaya, ba ne ba tlogela Mmapule mo ntlong a ntse a dira, Mmapule ka a ne a eleditse go ya moletlong ka le ena a a ne a rata go nyalwa ke ngwana wa kgosi, o ne a sala a lela sa ga Ragele ka ntlha ya kutlobotlhoko.

10

Katse ya ga Mmapule e ne e ntse e mo lebile ka kutlobotlhoko mme ya tswa lefoko ya re: 'Se lele, go tlaa siama.' Ka ponyo ya leitho Mmapule o ne a bona mosadimogolo mo lefaufaug mme o ne a mo raya a re: 'O se utlwe botlhoko Mmapule gonne le wena o tlaa ya moletlong gompieno.'

15

- 15.1 Mmuisano o o mo temaneng e, o diragalela kwa kae? (1)
- 15.2 Naya dilo di le PEDI tse Mmapule a neng a tshwanetse go di dira mo ntlong ka letsatsi leo? (2)
- 15.3 Ke eng se se tlhodileng mmuisano o o mo temaneng e? (1)
- 15.4 A tsholofetso ya ga Katse ya gore Mmapule o tlile go ya moletlong e ne ya nna nnete? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 15.5 Ke seane sefe se o ka se dirisang go bontsha gore o ka simolola ka botlhoko mme wa feleletsa ka monate? (1)
- 15.6 Mosadimogolo yo o neng a le mo lefaufung o na le seabe sefe mo botshelong jwa ga Mmapule? (2)
- 15.7 Go ya ka wena, a go ne go siame gore mmaagwe Mmapule yo e seng wa madi a mmogise? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 15.8 O ithutile eng go tswa mo baneng ba ga mmaagwe Mmapule? (2)

LE

Buisa leboko le le latelang, mme morago o arabe dipotso tse di fa tlase.

'KGOSI MODISAKGOMO MOLELEKWA MABE' – FM Lesele**NOPOLO J****KGOSI MODISAKGOMO MOLELEKWA MABE – FM Lesele**

- 1 O sa le monnye, ke tlaa mmoka ka moso a godile,
 2 O sa le monnye, o kana ka ntsi ya mooka,
 3 O kana ka leokotsane,
 4 O kana ka boa jwa kgomo garataro,
 5 Mme ke Mokwepa o a tshabega!
 6 Nnagolo ba mo tshaba lepeepee,
 7 Tshadikgolo bomme ba tshaba le go mo seba,
 8 Masiela a lela a mo utlwela.
 9 Ka Mokgwasa o tswana le tau le nkwe,
 10 Re a ne re utlwa go twe, Ofetile!
 11 Le mokgwasa re sa o utlwa.

- 15.9 Maikaelelo a mmoki ke eng ka leboko le? (2)
- 15.10 Kgosi Molelekwa Mabe o bokelwa eng tota? (2)
- 15.11 Naya ponagalo ya poko e e mo meleng 1 le 2 le mosola wa yona. (2)

- 15.12 Naya sekapuo se se mo moleng 4 le mosola wa sona. (2)
- 15.13 Tlhalosa mola 9 go ya ka diteng tsa leboko. (2)
- 15.14 Ke thuto efe e o e ungwileng go tswa mo lebokong le? (2)
- [25]**

PALOGOTLHE YA KAROLO YA B: 25

KAROLO YA C: TERAMA

Ditshwaelo ka kakaretso:

- Go boditswe potso ya TLHAMO le DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE go tswa mo terameng e o e tlhaoletsweng monongwaga.
- Batlhatlhojwa ba tshwanetse go araba potso e le NNGWE go tswa mo terameng e ba e ithutileng.
- Fa motlhatlhojwa a itlhophetse go araba potso ya tlhamo mo KAROLONG YA B, o tshwanetse go araba dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG YA C.
- Fa motlhatlhojwa a itlhophetse go araba dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG YA B, o tshwanetse go araba potso ya tlhamo mo KAROLONG YA C.

POTSO 16: POTSO YA TLHAMO**MATSAPA DI A TSAYA KAE? – SS MOKUA**

Kgobokgobo o a ikgobokanyetsa, phatlapatla o a iphatlaletsa. Tshegetsa tthagiso e ka go kwala tlhamo ka botshelo jwa lelapa la ga Legae le Tlhapi jaaka bo senoga mo teramakhutshweng ya *Matsapa di a tsaya kae?* Tlhamo ya gago e nne boleele jwa mafoko a a ka nnang 400–450.

[25]**POTSO 17: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE****MATSAPA DI A TSAYA KAE? – SS MOKUA**

Buisa nopollo e e latelang, mme o arabe dipotso.

NOPOLO K

SARA:	<i>(O tla ka dijo, ba a di tlasela.)</i> O se ka wa ba wa re ga o a kgora.	
RAMOOPAMPA:	<i>(O a mo tshega.)</i> Nna mo lefatsheng mo, ke tletse go ja. Ga ke batle gore tsatsi le ke tsamayang, ke gadime kwa morago. <i>(Ba a ja.)</i>	5
SARA:	<i>(O emisa ditsebe.)</i> Ke eng e ka re dintšwa di a bogola?	
RAMOOPAMPA:	Go jalo, ke tshwanetse go di bofolola, ke bosigo. Ura ya bosupa e setse e iteile. <i>(Ka fa morago ga lobotana, Pule le Seponono ba ithobaletse mo bojannye.)</i>	10
PULE:	<i>(O bua a itumetse.)</i> Mmaago o nthusitse a go roma kwa Naledi, ke ne ke tlaa go bona jang?	15
SEPONONO:	Ke ne ke ntse ke rapela mo pelong gore a nthome. Pula e, ke yona fela e re senyeletsang.	
PULE:	Ke mosarasarane, e tlaa feta.	
SEPONONO:	E setse e le bosigo, ke tshwanetse go tsamaya.	

PULE:	Ema pele. O se ka wa itlhaganela tlhe! (<i>Ramooopampa o okomela ka lobotana, ga a bone ope.</i>)	20
RAMOOPAMPA:	Ba ile, ke tshwanetse go di bofolola. (<i>O a di bofolola a ba a tsena mo ntlong.</i>)	
SARA:	Di ne di bona eng?	
RAMOOPAMPA:	Ga go sepe, ke di bofolotse. (<i>E rile gore di bofololwe, tsa ja mokaragana, tsa ba fitlhela ka fa morago ga lobotana.</i>)	25
PULE:	Ntšwa ke eo! (<i>Ba a tshaba. Ntšwa e loma Seponono mo maragong.</i>)	
SEPONONO:	(<i>O a goa.</i>) Ijoo! E ntomile ...! (<i>Mo ntlong.</i>)	30
SARA:	Go na le motho yo o goang.	
RAMOOPAMPA:	Mo tlogele, basetsana ba ba sasankang masigo ba, ga ba ithate. (<i>Ba tswelela ka go ja. Metsotswana pele ga ura ya borobedi, ke fa mongwe a kokota.</i>)	35

- 17.1 Naya leina la lefelo le Pule le Seponono ba leng mo go lona. (1)
- 17.2 Ramoopampa o raya jang fa a re ga a batle gore letsatsi le a tsamayang a gadime morago? (2)
- 17.3 Ramoopampa o amana jang le Sara? (1)
- 17.4 Tiragalo ya kopano ya ga Seponono le Pule e senola semelo sefe sa ga Seponono? Tshegetsisa karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 17.5 Tlhagisa lebaka le le dirang gore Mokhonto a kope diaparo go tswa mo go Ramoopampa. (2)
- 17.6 Ke dilo dife di le PEDI tse Sara a neng a sa di itumelele tebang le ntlo e e mo sekhutlwaneng? (2)
- 17.7 Go robala ga ga Morwadi mo segotlong sa ga Ramoopampa go mmaketse ditlamorago dife tse di sa itumediseng? (2)
- 17.8 Go ya ka wena a go siame go ratana le mosadi wa motho yo mongwe jaaka Mokhonto a dirile, etswa o na le mosadi? Tshegetsisa karabo ya gago ka lebaka. (2)

LE

Buisa nopolo e e latelang, mme o arabe dipotso.

NOPOLO L

NOBUTLHE:	(Fa morago ga beke, Nobutlhe o goroga le moeng kwa ga Moremi.) Bagaetsho, yono ke <i>Nomalanga</i> . Ke ena yo ke neng ka le tshepisa gore ke tlaa leka go ka mmona.	
MOREMI:	(Ba a tshegatshega.)	
LE NNANIKI:	Re itumetse. (Ba a mo dumedisa.)	5
NOMALANGA:	Ga ke itse Setswana sentle gonne ke se Motswana, fela ke a leka go se bua. Ke kopane le Batswana kwa <i>Komatipoort</i> .	
MOREMI:	<i>Nomalanga</i> kgaitsadiaka, o amogetswe ka tsoopedi mo lelapeng le. Ke go bitsa kgaitsadi ka gore ga ke batle gore o itseye jaaka modiredi kgotsa mmelegi. Ke batla o itseye jaaka o le mothusi le ngwana wa lelapa. Phutologa, wela makgwafo, o fa gae. Fa o na le selelo, re itsise. Nna le mosadi yo wa me, Nnaniki re tshwanetse go nna batho ba ntlha ba go itse mathata a gago.	10
NOBUTLHE:	Mathata a gago ga re a tshwanela go a utlwa kwa mmileng kgotsa kwa ntlong e e bapileng le ya kwa gae.	15
NOBUTLHE:	Rra, o buile go ka tlala seatla. <i>Nomalanga</i> ke solofela fa a utlwile. Nna ke fano ke le motsadi wa gagwe.	
NNANIKI:	Ga ke na dikgang, lo ntseetse mafoko. <i>Nomalanga</i> , o amogetswe.	20
MOREMI:	Kwa ntle ga go senya nako, a re mo iseng kwa gae. (Ba tsena mo sejanageng. Ba fetile mebila e le merataro gona mo Diepkloof Extension ba bo ba tsene.)	
MMAMOREMI:	Ke itumela fa le ntliseditse tsala e e tlaa ntshang bodutu. (Go fetile dikgwedi di le thataro <i>Nomalanga</i> a le mo Diepkloof Ext.)	25

- 17.9 Moremi le Nnaniki ba itumeletse eng? (1)
- 17.10 Tlhalosa gore ke goreng Moremi a bitsa *Nomalanga* kgaitsadiagwe. (2)
- 17.11 Seabe sa ga *Nomalanga* mo go balelapa la ga Moremi ke sefe? (2)
- 17.12 Ke dilo dife tse PEDI tse bathusi ba mo malapeng ba neng ba di ngongoregela? (2)
- 17.13 Fa o ne o le tsala ya ga Matlhare modiri a gana go go direla, o ne o ka mo gakolola jang? (2)
- 17.14 O ithutile eng ka modiragatsi *Nomalanga*? (2)
- [25]**

POTSO 18: POTSO YA TLHAMO**GA SE LORATO – MJ Magasa**

Kgobokgobo o a ikgobokanyetsa, phatlapatla o a iphatlaletsa. Tshegetsa tthagiso e ka go kwala tlhamo ka botshelo jwa ga Motsamai jaaka bo senoga mo terameng ya Ga se lorato. Tlhamo ya gago e nne boleele jwa mafoko a a ka nnang 400–450.

[25]**POTSO 19: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE****GA SE LORATO – MJ Magasa**

Buisa nopollo e e latelang, mme o arabe dipotso.

NOPOLO M

MOTSAMAI:	<i>(Ka boitumelo.)</i> Felo fa ga gago go pila o ka re motho a ka nnela ruri. Kgotsa re ... re iphitlhe mmogo?	
SUZAN:	<i>(O a makala.)</i> Re iphitlhe mmogo? Re iphitlhele mang jaanong?	5
MOTSAMAI:	Ke ... ke raya gore re ratane.	
SUZAN:	<i>(Ka menyenyole metsikitlego.)</i> Ee ... ee ... foo go siame. <i>(O itumetse mo gogolo.)</i>	
MOTSAMAI:	A o raya gore go siame re ka ratana? Ka rialo, kgotsa?	
SUZAN:	<i>(Ba a atamelana ...)</i>	10
MOTSAMAI:	Ga ke re ga o tshwenyega go italela fa moratiwa?	
MOTSAMAI:	Ke tlaa be ke ya kae? Gore ke ne ke letse kae?	
SUZAN:	<i>(Ba ya go robala.)</i> <i>(Morago ga dikgwedi di le tharo Motsamai a ntse a nna fela foo, o rebolelwa tiriso ya sejanaga.)</i>	15
MOTSAMAI:	<i>(Ka ditshegwana.)</i> O a itse moratiwa, ke setse ke lapisiwa ke koloi. O ka re nka nna le mothusi, mme e seng Sentebaleng. Kana bana ba, ga ba na ditsebe. Fa motho o ka mo ruta go kgweetsa o tlaa bo o batla matshwenyego. A ka tlhola a siame ka koloi a tloga a re senyetsa koloi. Kgotsa o itse go kgweetsa?	20
MOTSAMAI:	<i>(O bua a tshagatshega.)</i> Ke a itse ratu. Le kwa tirong go kgweetsa nna. Ke setse ke bile ke rutila ba le bantsi.	
SUZAN:	Mme fa go le jalo ga go na mathata, o tlaa nne o nkgweeletsa basadi ba bone.	25
MOTSAMAI:	Mme mosadi wa ka ... go kgweetsa ke raya wena, ke tlaa nne ke ...	
SUZAN:	<i>(Ka menyebona.)</i> O a itse o motho yo o metlae.	

19.1 Naya leina la lefelo le badiragatsi ba ba mo nopolong ba neng ba le kwa go lona? (1)

19.2 Motsamai o tshwana jang le Kefentse? (2)

- 19.3 Sentebaleng o amana jang le modiragatsi *Suzan*? (1)
- 19.4 Potso ya ga Motsamai ya gore 'kgotsa re iphitlhe mmogo' e senola semelo sefe sa ga gagwe? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 19.5 Tlhagisa lebaka le le dirang gore Motsamai a re o a iphitlha? (2)
- 19.6 Ke dilo dife di le PEDI tse Motsamai a di diretseng *Suzan*? (2)
- 19.7 Go kgweetsa dikoloi kwa tirong ga ga Motsamai go mmaketse ditlamorago dife tse di sa itumediseng? (2)
- 19.8 Go ya ka wena a go siame go ratela motho dithoto tsa gagwe? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka? (2)

LE

Buisa nopollo e e latelang, mme o arabe dipotso.

NOPOLO N

MOTSAMAI:	Fa nka atlega gape mo botshelong, ke tlaa tlhokomela lapa la me, ke be ke tlhabolola le ntlo e. Ke swabise sefelekwane sele, se se ithayang se re ke ya gagwe ntlo ele. Tsatsi lengwe e tlaa rathwa ke tladi. Le nna ke sentse ka go saena konteraka, nka bo ke tlogetse ga saena ene, a tle a bone ka go fetsa. Jaanong ke tiile go tlhola ke tshwentswe ke B.H.C ba batla madi a bona mo go nna, e tswe ke sa nne mo ntlong eo, mme gona ba tlaa bo ba bua nnete. (<i>O a thulamela.</i>)	5
GADIFELE:	(<i>Ka matlho a a geletseng dikeledi, o bua le Lesego le Emang.</i>) Banaka!	10
LESEGO:	Mma!	
GADIFELE:	Le a mmona ke yo rraalona o tlaa jaaka lo mmona. Ga go na 'di overtime' tsa sepe foo. O ntse a le kwa a tswang teng.	
LESEGO:	(<i>Ka khutsafalo le selelo.</i>) Go a diragala mma. Motho o dira a sa ipone gongwe le ena o ne a timetse, a akgilwe ke tiabolo. Jaanong a re mo itshwareleng gongwe o boile ka pelo yotlhe.	15
EMANG:	(<i>Ka khutsafalo e e rothisang keledi.</i>) Le nna ka rialo nkgonne, ka re a re mo itshwareleng, fela re mo lepeng. (<i>Ka makgwafo a a wetseng.</i>)	20
GADIFELE:	Foo go mo go lona. Fa e le gore lo a mo itshwarela jaaka e le rraalona. Ke tlaa ikamanya le lona, fa a itse gore; 'pala gabedi e sita pala gangwe.	

- 19.9 Go tewa mang fa go twe sefelekwane? (1)
- 19.10 Tlhalosa gore ke goreng a bidiwa sefelekwane. (2)
- 19.11 Seabe sa ga Rre Selapo mo go balelapa la ga Motsamai ke sefe? (2)

- 19.12 Ke dilo dife di le PEDI tseo di supang fa kang ya 'di *overtime* e amile matshelo a balelapa la ga Motsamai? (2)
- 19.13 Fa o ne o le tsala ya ga Lesego le Emang o ne o ka ba eletsa jang? (2)
- 19.14 O ithutile eng ka badiragatsi Emang le Lesego? (2)

[25]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA C: 25
PALOGOTLHE YA TLHATLHOBO: 80